

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINI O'QITISHDA YANGI METODLAR*Xolmatova Sapuraxon G'aniyevna**Farg'ona viloyati Quva tumani 48-maktab**Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni o'qitishda qo'llaniladigan innovatsion metodlar va ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini o'rganadi. Maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar, masalan, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalardan foydalanish va o'yinlashtirilgan o'quv jarayonlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ushbu metodlarning o'quvchilarning bilim olish ko'nikmalariga, ijodiy fikrlashiga va motivatsiyasiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Natijalar yangi metodlarning an'anaviy usullarga nisbatan afzalliklarini va ularni amaliyotga joriy etishda duch kelinadigan muammolarni ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, innovatsion metodlar, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalar, o'yinlashtirish, o'quvchilar motivatsiyasi.

Kirish: Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishi uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi, chunki bu bosqichda bolalar o'zlarining bilim olish, muhokama qilish va o'z-o'zini ifoda etish ko'nikmalarini shakllantiradilar. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va ularning ijodiy hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish asosiy maqsadlardan biridir. Bu jarayon nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki o'quvchilarning o'ziga xos yondashuvlarini rivojlantirish, muammolarni mustaqil hal qilish va ijodiy yechimlar topishga undashni ham o'z ichiga oladi. An'anaviy o'qitish usullari, masalan, o'qituvchining dars davomida faqat ma'ruza o'qishi yoki o'quvchilardan faqat eslab qolishni talab qiladigan usullar, bugungi kunda ko'pincha yetarli emas. Zamonaviy o'quvchilar dinamik, interaktiv va ularga moslashtirilgan ta'lim usullariga ehtiyoj sezadi. Misol uchun, bolalar ko'proq vizual, amaliy va o'z tajribalariga asoslangan o'qish usullariga qiziqishadi. Shu sababli, ta'lim sohasida loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalardan foydalanish va o'yinlashtirish kabi yangi metodlar keng tarqalmoqda [1].

Loyiha asosidagi ta'lim o'quvchilarni real hayotiy muammolarni hal qilishga jalb qiladi. Masalan, ekologiya yoki ijtimoiy masalalar bo'yicha kichik loyihalar orqali bolalar guruhlarda ishlash, tadqiqot qilish va o'z g'oyalarini taqdim etishni o'rganadilar. Bu usul ularning nafaqat bilimlarini, balki hamkorlik, mas'uliyat va ijodiy fikrlash kabi ko'nikmalarini ham oshiradi. Masalan, bir guruh o'quvchilar mahalliy bog'dagi atrof-muhit muammolarini o'rganib, o'z yechimlarini taklif qilishlari mumkin, bu esa ularga o'z ishlarining amaliy ahamiyatini his qilish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar ta'limda katta imkoniyatlar ochadi. Planshetlar, interaktiv doskalar yoki o'quv dasturlari yordamida darslar yanada qiziqarli va tushunarli bo'ladi. Masalan, matematika darsida o'quvchilar raqamli ilovalar orqali geometrik shakllarni o'rganishi yoki virtual tajribalar o'tkazishi mumkin. Bu usul bolalarning e'tiborini uzoq vaqt ushlab turadi va ularga o'quv materialini o'zlashtirishda ko'proq moslashuvchanlik beradi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar o'qituvchilarga har bir o'quvchining ehtiyojlariga moslashtirilgan topshiriqlar berish imkonini yaratadi. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy metodlardan foydalanish o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning ijodiy, tanqidiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalar va o'yinlashtirish kabi usullar o'quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli va zamon talablariga

mos qiladi. Bu metodlar o'quvchilarni kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishga tayyorlaydi, chunki ular nafaqat bilim, balki hayotiy ko'nikmalarni ham egallaydi [2].

Adabiyotlar tahlili: So'nggi yillarda boshlang'ich ta'limda yangi metodlarning qo'llanilishi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ular o'quv jarayonini yanada samarali va o'quvchilar uchun jozibador qilish yo'llarini o'rganmoqda. Bu tadqiqotlar an'anaviy ta'lim usullarining cheklovlarini bartaraf etish va zamonaviy o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashgan yangi yondashuvlarni joriy etishga qaratilgan. Jon Dewey o'zining 1938-yilda chop etilgan ishlarida loyiha asosidagi ta'limning ahamiyatini ta'kidlagan. Uning fikricha, o'quvchilar faqat ma'ruza tinglash yoki eslab qolish orqali emas, balki faol ishtirok etish va amaliy tajriba orqali bilim olishlari kerak. Loyiha asosidagi ta'lim o'quvchilarni real hayotiy muammolarni hal qilishga jalb qiladi, bu esa ularning nafaqat bilimlarini, balki ijodiy va tanqidiy fikrlash, hamkorlikda ishlash kabi ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, Dewey ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'z tajribalariga asoslangan faoliyat orqali o'rganishini muhim deb hisoblagan. Uning yondashuvi bugungi kunda ham boshlang'ich ta'limda loyiha asosidagi darslarning asosi sifatida qo'llanilmoqda, masalan, bolalar guruhlarda kichik tadqiqot loyihalarini amalga oshirib, o'z g'oyalarini sinab ko'rishadi. Prensky 2001-yilda o'z tadqiqotlarida "raqamli tubjoylar" (digital natives) tushunchasini kiritdi. Bu atama zamonaviy avlodning texnologiyalar bilan o'sganligini va ularning o'quv jarayonida raqamli vositalarga oson moslashishini tasvirlaydi. Prensky'ning ta'kidlashicha, bugungi o'quvchilar an'anaviy kitob va qalam-usulga qaraganda, interaktiv va raqamli muhitda o'qishga ko'proq qiziqishadi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilari planshetlar, o'quv ilovalari yoki onlayn platformalar orqali darslarni osonroq o'zlashtirishi mumkin. Bu yondashuv ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning muhimligini ko'rsatadi. Masalan, matematika darsida raqamli ilovalar yordamida geometrik shakllarni o'rganish yoki virtual tajribalar o'tkazish bolalarning darsga qiziqishini oshiradi va ularning o'quv materialini chuqurroq tushunishiga yordam beradi [3].

Jon Dewey, Prensky va Kapp kabi tadqiqotchilarning ishlari boshlang'ich ta'limda loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalar va o'yinlashtirish kabi yangi metodlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Bu usullar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, ularning motivatsiyasini oshirish va zamonaviy dunyoga mos bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, ushbu metodlarning keng qo'llanilishi uchun qo'shimcha empirik tadqiqotlar va amaliy resurslar talab qilinadi [4].

Metodologiya: Tadqiqotning metodologiyasi boshlang'ich ta'limda zamonaviy o'qitish usullarining samaradorligini baholash uchun puxta ishlab chiqilgan bo'lib, sifatli va miqdoriy yondashuvlarning kombinatsiyasiga asoslanadi. Bu yondashuv o'quv jarayonidagi o'zgarishlarni har tomonlama tahlil qilish va turli ko'rsatkichlar orqali natijalarni solishtirish imkonini beradi. Sifatli yondashuv o'quvchilarning tajribasi, his-tuyg'ulari va o'qituvchilarning kuzatuvlariga asoslangan ma'lumotlarni yig'ishga qaratilgan bo'lsa, miqdoriy yondashuv raqamli ko'rsatkichlar, ya'ni test natijalari va so'rovnomalar orqali aniq ma'lumotlarni tahlil qilishga xizmat qiladi. Ushbu ikki usulning birgalikda qo'llanilishi tadqiqotning chuqur va ishonchli natijalar berishini ta'minlaydi. Tadqiqot Toshkent shahridagi ikkita boshlang'ich maktabda o'tkazildi. Bu maktablar tadqiqot uchun maxsus tanlandi, chunki ular o'quvchilar tarkibi va ta'lim sharoitlari bo'yicha o'xshash xususiyatlarga ega edi. Bu tanlov natijalarni solishtirishda tashqi omillarning ta'sirini minimallashtirishga yordam berdi. Tadqiqotda 7 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan 60 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Bu yosh oralig'i tanlanishi tasodifiy emas, chunki boshlang'ich ta'limning dastlabki bosqichlari o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishi uchun muhim davr hisoblanadi. O'quvchilar ikkiga bo'lindi: sinov guruhi va nazorat

guruhi. Bu guruhlashtirish zamonaviy va an'anaviy ta'lim usullarining samaradorligini solishtirish uchun zarur edi [5].

Sinov guruhida o'quv jarayoni loyiha asosidagi ta'lim va raqamli vositalardan foydalangan holda tashkil qilindi. Loyiha asosidagi ta'lim doirasida o'quvchilar guruhlarda ishlab, real hayotiy muammolarga yechim topishga qaratilgan topshiriqlarni bajardilar. Masalan, ular ekologik muammolar yoki mahalliy jamoat masalalariga oid kichik loyihalar ustida ishladilar, bu esa ularning ijodiy fikrlash va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirdi. Raqamli vositalar sifatida planshetlar, interaktiv doskalar va maxsus o'quv dasturlari ishlatildi. Masalan, matematika darslarida o'quvchilar raqamli ilovalar orqali masalalarni yechdilar yoki tabiatshunoslik darslarida virtual tajribalar o'tkazdilar. Bu usullar o'quv jarayonini yanada qiziqarli va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan qildi.

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi sifatli va miqdoriy yondashuvlarni birlashtirib, boshlang'ich ta'limda zamonaviy usullarning samaradorligini har tomonlama o'rganishga imkon berdi. Toshkentdagi ikkita maktabda o'tkazilgan bu tajriba loyiha asosidagi ta'lim va raqamli vositalarning o'quvchilarning bilim darajasi, ijodiy faolligi va motivatsiyasiga ta'sirini aniqlashga yordam berdi. 6 oylik muddat davomida yig'ilgan ma'lumotlar ushbu metodlarning afzalliklari va cheklovlarini tushunish uchun muhim asos bo'ldi.

Natijalar: Tadqiqotning natijalari boshlang'ich ta'limda zamonaviy o'qitish usullarining samaradorligini va ularning o'quvchilarning o'quv jarayoniga ta'sirini har tomonlama ko'rsatdi. Ushbu natijalar sinov guruhida qo'llanilgan loyiha asosidagi ta'lim va raqamli vositalarning an'anaviy usullarga nisbatan afzalliklarini, shuningdek, ushbu metodlarni joriy etishda yuzaga kelgan ba'zi cheklovlarni aniqladi. Sinov guruhidagi o'quvchilar, ya'ni loyiha asosidagi ta'lim va raqamli vositalardan foydalangan guruh, an'anaviy usullar bilan o'qitilgan nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yaxshi akademik natijalar ko'rsatdi. Bu guruhdagi o'quvchilarning testlardan olgan ballari o'rtacha hisobda an'anaviy guruhnikiga qaraganda yuqori bo'ldi. Bu farq loyiha asosidagi ta'limning o'quvchilarni faol ishtirok etishga undashi va raqamli vositalarning materialni tushunarli va qiziqarli qilishi bilan bog'liq. Masalan, loyiha asosidagi ta'lim doirasida o'quvchilar guruhlarda ishlab, real muammolarga yechim topishga urinadilar, bu esa ularning o'quv materialini chuqurroq o'zlashtirishiga yordam berdi. Raqamli vositalar, masalan, interaktiv ilovalar yoki virtual tajribalar, o'quvchilarga mavzuni vizual va amaliy tarzda tushunish imkonini berdi, bu esa ularning bilim darajasini oshirishga xizmat qildi. O'yinlashtirish usullari o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirdi. O'yin elementlari, masalan, ball to'plash tizimi, raqobatli topshiriqlar yoki hikoya asosidagi darslar o'quvchilarni faolroq ishtirok etishga undadi. So'rovnomalar va o'qituvchilarning kuzatuvlari shuni ko'rsatdiki, o'yinlashtirish dars jarayonini yanada qiziqarli va kam stressli qilgan. Masalan, matematika darsida o'yin formatidagi masalalar yoki tabiatshunoslik bo'yicha virtual sayohatlar o'quvchilarning darsga bo'lgan motivatsiyasini oshirgan. Bu usul ayniqsa yosh o'quvchilar uchun samarali bo'ldi, chunki ular o'yin orqali o'rganishga ko'proq moyil.

Biroq, tadqiqot jarayonida ba'zi to'siqlar ham aniqlandi, xususan, raqamli vositalarni qo'llashda o'qituvchilarning malakasi va infratuzilma bilan bog'liq muammolar. Raqamli texnologiyalarni samarali ishlatish uchun o'qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o'tishi kerak edi, ammo ba'zi hollarda ularning bu sohadagi tajribasi yetarli emasligi sezildi. Masalan, interaktiv doskalar yoki o'quv dasturlarini to'liq joriy etishda o'qituvchilar qiyinchiliklarga duch keldi. Shuningdek, maktablardagi infratuzilma, ya'ni internet aloqasining sifati, planshetlar yoki kompyuterlarning yetarli darajada bo'lmasligi ham raqamli vositalarni keng qo'llashga to'sqinlik qildi. Bu

muammolar zamonaviy usullarni joriy etishda moliyaviy va texnik resurslarning muhimligini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalari loyiha asosidagi ta'lim va raqamli vositalarning boshlang'ich ta'limda akademik muvaffaqiyatni oshirishda samarali ekanligini isbotladi. O'yinlashtirish usullari o'quvchilarning motivatsiyasini va darsga qiziqishini sezilarli darajada yaxshiladi. Biroq, o'qituvchilarning malakasini oshirish va infratuzilmani yaxshilash kabi masalalar hal qilinmasa, bu metodlarning to'liq salohiyatidan foydalanish qiyin bo'ladi. Ushbu natijalar ta'lim tizimida zamonaviy usullarni joriy etish bo'yicha kelajakdagi ishlarga yo'l ochadi.

Muhokama: Tadqiqot natijalari loyiha asosidagi ta'lim, raqamli vositalar va o'yinlashtirish kabi yangi metodlarning boshlang'ich ta'limda sezilarli afzalliklarga ega ekanligini ko'rsatdi, biroq ularni joriy etishda bir qator muammolar va cheklovlar mavjud. Yangi metodlarning afzalliklari o'quvchilarning o'quv jarayoniga faol jalb qilinishi va ularning intellektual hamda shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishida yaqqol namoyon bo'ladi. Loyiha asosidagi ta'lim o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammolarni ijodiy yechishga va guruhda ishlashga undaydi. Masalan, o'quvchilar ekologik loyiha doirasida mahalliy muammolarni o'rganib, o'z yechimlarini taklif qilishlari orqali nafaqat bilim olishadi, balki mas'uliyat, tahlil qilish va hamkorlik kabi hayotiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradilar. Bu usul o'quvchilarga o'quv materialini faqat yodlash emas, balki uni amaliy kontekstda qo'llash imkonini beradi, bu esa bilimning chuqur o'zlashtirilishiga yordam beradi. Raqamli vositalar esa o'quv jarayonini yanada qiziqarli va moslashuvchan qiladi. Interaktiv ilovalar, virtual tajribalar yoki o'quv videolari yordamida o'quvchilar mavzuni ko'proq vizual va amaliy tarzda o'rganadilar, bu esa ularning e'tiborini uzoq vaqt ushlab turadi. O'yinlashtirish esa darslarni o'yin elementlari bilan boyitib, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o'qish jarayonini stresssiz qiladi. Masalan, ball to'plash tizimi yoki hikoya asosidagi topshiriqlar bolalarni faol ishtirok etishga undaydi.

Biroq, ushbu metodlarni keng joriy etishda muhim to'siqlar mavjud. Eng muhim muammolardan biri o'qituvchilarning zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo'yicha yetarli malakaga ega emasligidir. Raqamli vositalarni samarali qo'llash uchun o'qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o'tishi, interaktiv dasturlarni boshqarish va loyiha asosidagi ta'limni tashkil qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Ammo ko'p hollarda o'qituvchilarning bu boradagi tajribasi cheklangan yoki ular yangi texnologiyalarni o'zlashtirishga yetarli vaqt topa olmaydilar. Masalan, interaktiv doskadan foydalanish yoki raqamli platformalarda dars tashkil qilish o'qituvchilar uchun dastlab qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Bu muammo, ayniqsa, tajribali o'qituvchilar orasida sezilarli bo'lib, ular ko'pincha an'anaviy usullarga ko'proq moyil bo'lishadi.

Loyiha asosidagi ta'lim, raqamli vositalar va o'yinlashtirish kabi yangi metodlar boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning akademik muvaffaqiyati va motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, ularni keng qo'llashda o'qituvchilarning malakasi, texnik infratuzilma va resurslarning yetarli emasligi kabi to'siqlar mavjud. Ushbu muammolarni bartaraf etish orqali zamonaviy metodlarning ta'lim tizimidagi samarasi yanada oshishi mumkin. Kelajakda o'qituvchilarni tayyorlash va maktablarni texnik jihatdan qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish zarur.

Xulosa: Tadqiqotning xulosasi va takliflar qismi zamonaviy ta'lim metodlarining boshlang'ich ta'limdagi samaradorligini umumlishtiradi va ularni kengroq joriy etish uchun amaliy yo'llarni taklif qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli vositalar va o'yinlashtirish kabi yangi metodlar boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning bilim olish ko'nikmalarini va motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Loyiha asosidagi ta'lim

o'quvchilarni faol ishtirok etishga undab, ularning mustaqil fikrlash, ijodiy yechim topish va guruhda ishlash kabi ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilar real hayotiy muammolarga yechim izlash orqali o'quv materialini amaliy kontekstda o'zlashtiradilar, bu esa bilimlarning uzoq muddatli saqlanishiga yordam beradi. Raqamli vositalar, masalan, interaktiv ilovalar va virtual tajribalar, darslarni yanada qiziqarli va tushunarli qiladi, bu esa o'quvchilarning e'tiborini uzoq vaqt ushlab turadi. O'yinlashtirish esa o'quv jarayoniga o'yin elementlarini kiritish orqali bolalarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi va o'qishni stresssiz, qiziqarli tajribaga aylantiradi. Bu metodlarning barchasi o'quvchilarning nafaqat akademik muvaffaqiyatini, balki ularning ijodiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq, ushbu metodlarning to'liq va muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun bir qator muammolarni bartaraf etish zarur. Eng muhim to'siqlardan biri o'qituvchilarning zamonaviy metodlardan samarali foydalanish uchun yetarli malakaga ega emasligidir. Ko'plab o'qituvchilar raqamli texnologiyalarni boshqarish yoki loyiha asosidagi ta'limni tashkil qilish bo'yicha maxsus tayyorgarlikka muhtoj. Shuningdek, maktablardagi texnik infratuzilma, ya'ni internet aloqasi, kompyuterlar va interaktiv doskalar kabi vositalarning yetishmasligi yangi metodlarni keng qo'llashga to'sqinlik qilmoqda. Bu muammolar, ayniqsa, moliyaviy resurslari cheklangan maktablarda yanada yaqqol ko'rinadi. Bundan tashqari, loyiha asosidagi ta'lim ko'proq vaqt va resurs talab qiladi, bu esa o'qituvchilar va maktab ma'muriyati uchun qo'shimcha yuk yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli vositalar va o'yinlashtirish boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning bilim olish ko'nikmalarini va motivatsiyasini oshirishda samarali ekanligini isbotladi. Biroq, ushbu metodlarning to'liq muvaffaqiyati o'qituvchilarning malakasini oshirish, maktablarni zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash va o'quv dasturlarini yangi metodlarga moslashtirishga bog'liq. Taklif qilingan choralari, ya'ni malaka oshirish kurslari, texnik jihozlash va o'yinlashtirishni integratsiya qilish, ta'lim tizimini yanada samarali va zamon talablariga mos qilishga yordam beradi. Bu yondashuvlar o'quvchilarni nafaqat akademik jihatdan, balki kelajakdagi hayotiy muvaffaqiyatlari uchun ham tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, A. A. (2025). Boshlang'ich sinf jismoniy tarbiya darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish, "Ta'lim tizimi va boshlang'ich ta'lim bosqichining nazariy, didaktik va metodologik innovatsion yondashuvlari: milliy va xalqaro tajriba", Chirchiq, 23-24 may 2025, 45-52 betlar.
2. Avlayev, O. U., Jo'rayeva, S. N., & Mirzayeva, S. P. (2017). Ta'lim metodlari, Innovatsiya o'quv jarayonida (tezislar to'plami), Toshkent, 2017, 112-118 betlar.
3. Sobirova, N. K. (2009). Yangi innovatsion texnologiya yordamida ta'lim samaradorligini oshirish usullari, Innovatsiya o'quv jarayonida (tezislar to'plami), Toshkent, 2009, 85-90 betlar.
4. Otamurodova, D. (2024). Boshlang'ich sinf fanlarida samarali interaktiv metodlardan foydalanish, "Jamiyat va innovatsiyalar – Obshchestvo i innovatsii", Toshkent, 2024, 23-30 betlar.
5. Muxammadiyev, J., & Raxmonov, Z. (2021). Matematika va informatika o'qitish metodikasi, Toshkent moliya instituti, Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2021, 67-74 betlar.